

НАУКОВА ПАРАДИГМА ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Анотація: Проаналізовано зарубіжний досвід щодо побудови децентралізованої моделі державного управління. Розглянуто поняття «децентралізація влади» та наведено характеристику видів децентралізації. Проведено систематизацію наукових поглядів щодо трактування поняття «фіскальна децентралізація», «бюджетна децентралізація», «фінансова децентралізація». Запропоновано систему структурних взаємозв'язків складових фінансової децентралізації та сферу їх охоплення, що відповідає сучасному стану розвитку інституту місцевих фінансів.

Ключові слова: місцеві бюджети, фінансова децентралізація, бюджетна децентралізація, податкова децентралізація, органи місцевого самоврядування

JEL Classification H73

S. Osypenko PhD
Tavria state agrotechnological university

SCIENTIFIC PARADIGM OF FISCAL DECENTRALIZATION

Summary. Проаналізовано зарубіжний досвід щодо побудови децентралізованої моделі державного управління та визначено наукові підходи відносно реалізації політики децентралізації основоположників теорії фіскального федералізму. Спираючись на наукові напрацювання зарубіжних та вітчизняних вчених розглянуто сутність поняття «децентралізація влади». Наведено характеристику видів децентралізації, що пропонують вітчизняні науковці. Окреслено певні характерні ознаки, наслідки та умови реалізації видів децентралізації. Встановлено, що в зміні системи управління в державі з монопольно-ієрархічної на партнерсько-горизонтальну ключова роль належить саме фінансовій децентралізації. Адже реалізація політики фінансової забезпечує передачу вагомої частини повноважень та фінансових ресурсів від органів державної влади до органів місцевого самоврядування, що значно підвищує якість надання суспільних благ та послуг членам територіальних громад. Проведено систематизацію наукових поглядів щодо трактування поняття «фіскальна децентралізація», «бюджетна децентралізація» та «фінансова децентралізація», що надало можливість визначити характерні особливості притаманні даним процесам. Запропоновано систему структурних взаємозв'язків складових фінансової децентралізації та сферу їх охоплення, що відповідає сучасному стану розвитку інституту місцевих фінансів. Вивчивши та узагальнивши теоретичні підходи до визначення сутності кожної складової фінансової децентралізації наведено авторське визначення даного поняття з урахуванням сучасних особливостей розвитку місцевого самоврядування в Україні. Отже, фінансова децентралізація – це комплексна поняття, що охоплює процес розподілу повноважень між рівнями влади щодо формування фінансових ресурсів, надає можливість акумулювати та накопичувати такий обсяг фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, який забезпечує зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування, що дає змогу забезпечити фінансову самостійність органів місцевого самоврядування у вирішенні власних самоврядних функцій та повноважень.

Key words: local budgets, fiscal decentralization, budget decentralization, tax decentralization, local governments

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні відбувається активна розбудова державної політики у сфері фінансів, що обумовлено кризовими явищами майже у всіх сферах суспільного життя країни. Особливої актуальності в умовах фінансово-правової кризи, яка постає найгостріше, набуває реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Адже саме перерозподіл повноважень та фінансових ресурсів між рівнями влади гарантує надання якісних публічних послуг громадянам країни та забезпечення соціально-економічного розвитку як територіальних громад, так і держави в цілому.

Ключовим напрямом в реформуванні місцевого самоврядування та територіальної організації влади було визначено реалізацію політики фінансової децентралізації, оскільки розширення власних та делегованих на місця повноважень передбачає зміцнення фінансових основ місцевої влади. Відповідно виклики які постають перед Україною щодо забезпечення виваженого перерозподілу повноважень між рівнями влади, а також достатнього формування фінансових ресурсів на рівні територіальних громад, потребують адекватних управлінських рішень, що спираються на обґрунтовану теоретичну платформу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теоретичного обґрунтування положень фінансової або фіскальної децентралізації присвятили свої наукові напрацювання такі західні вчені як М. Белл [17], Ч. Тібу [19], Р. Масгрейв та П. Масгрейв [18]. В свою чергу ряд теоретичних аспектів реалізації фінансової децентралізації розкриті в працях вітчизняних науковців, зокрема Н. Бикадорової [1], І. Волохової [3], О. Дем'янчук [4], М. Деркача [5], О. Дроздовської [7], В. Зайчикової [8], В. Кудряшова [10], О. Сунцової [14] та ін.

Віддаючи належне високому рівню наукових досліджень зазначених авторів, слід відмітити, що в вітчизняній фінансовій науці простежується значна розбіжність відносно визначення видів децентралізації, сутності фінансової децентралізації, а також не обґрунтоване ототожнення категорій «фінансова децентралізація», «фіскальна децентралізація» та «бюджетна децентралізація».

Відповідно дані питання потребують додаткових наукових розробок.

Метою статті є визначення сутності поняття фінансова децентралізація, а також обґрунтування системи взаємозв'язків структурних складових фінансової децентралізації та сфери їх охоплення місцевих фінансів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У теоретичних і практичних дослідженнях поняття «децентралізація» є багатоаспектним та розглядається різнопланово. На семантичному рівні децентралізація (від лат. *de* – «протиставлення», *centralis* – «центральної») трактується як знищення, ослаблення або скасування централізації [7, с. 8].

Як зазначає американський науковець М. Белл «децентралізація – це спосіб виміру величини переходу національної економіки від адміністративно-командної до ринкової» [17, с. 237].

Децентралізація демократичного уряду справляє позитивний вплив на якість управління, особливо у момент переорієнтації його ролі з командної на таку, що забезпечує контроль за наданням громадських і державних послуг всіма рівнями державного управління. Завдяки впровадженню децентралізації підвищується ефективність, відповідальність, підзвітність та контроль у сфері державного управління [8, с. 106].

У широкому розумінні децентралізація – це процес розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій при одночасному звуженні прав і повноважень відповідного центру з метою оптимізації та підвищення ефективності управління суспільно важливими справами, найповнішої реалізації регіональних і місцевих інтересів. Крім того, децентралізація – це специфічний метод управління, який є важливим для місцевої демократії та розвитку [6, с. 7].

Отже, в результаті реалізації політики децентралізації влади відбувається зміна системи управління з монопольно-ієрархічної на партнерсько-горизонтальну, а ключова частина повноважень та фінансових ресурсів переходить від органів державної влади до органів місцевого самоврядування.

Науковцями виділяється декілька видів децентралізації, що мають певні

характерні ознаки, наслідки та умови реалізації, які можуть впроваджуватись, як самостійно, так і у взаємозв'язку одна з одною, у різних формах і сполученнях як в межах країни, так і в окремих галузях народного господарства [13, с. 149].

Так В. Зайчикова виділяє три види децентралізації, а саме: економічну, адміністративну, політичну. При цьому зазначаючи, що різновидом економічної децентралізації є фіскальна децентралізація [8, с. 58].

У свою чергу С. Волохова зауважує, що в науці виділяються наступні форми (види) децентралізації: політична (демократична), адміністративна (бюрократична), економічна (ринкова, фінансова), територіально-просторова [3, с. 282]. Дещо схожу точку зору має Н. Камінська, яка в результаті аналізу досвіду реалізації децентралізації влади в зарубіжних країнах виділяє політичну, просторову, ринкову та адміністративну децентралізацію [9, с. 37]

Н. Стукало, М. Деркач [13, с. 149], Т. Сало [12, с. 325], Т. Бутурлакiна, В. Мiнкович [2, с. 238] зазначають, що децентралізація представлена такими видами, як політична, адміністративна, фіскальна та ринкова.

Дж. Сах, П. Павличенко, М. Полонський, О. Урсу [6, с. 8], Н. Бикадорова [1, с. 146] виділяють адміністративну, політичну та фінансову децентралізацію.

Також поряд з адміністративною та політичною децентралізацією вітчизняними науковцями [10, с. 28; 11, с. 82; 15, с. 107] виділяється бюджетна децентралізація та децентралізація фінансових ресурсів місцевих бюджетів [4, с. 146].

Враховуючи наявність певних розбіжностей у поглядах вітчизняних науковців щодо визначення видів децентралізації, в своїх дослідженнях вони одностайно зазначають, що ключова роль в реалізації політики децентралізації влади країни належить саме процесу, пов'язаному з розмежуванням функцій і повноважень між центральним та локальними рівнями влади у рамках забезпечення громадян країни суспільними благами та послугами, а також розмежування фінансових ресурсів в обсязі, достатньому для фінансування власних повноважень органів місцевого самоврядування. Як результат, органи місцевого самоврядування досягають достатнього рівня фінансової

самостійності у вирішенні власних самоврядних повноважень.

На підтвердження висновку слід зазначити, що даний процес підвищує якість і ефективність державних послуг шляхом наближення органів управління до населення, оскільки відповідальність за прийняття рішень щодо оподаткування і видатків покладається на місцеві органи влади [5, с. 57]. У законодавстві більшості промислово розвинутих країн світу даний процес визначається як фіскальна децентралізація.

У зарубіжних країнах фіскальна децентралізація реалізується шляхом самофінансування за рахунок збирання плати за надані послуги зі споживачів, застосування схеми спільного фінансування послуг через грошові та трудові внески споживачів, збільшення місцевих надходжень через запровадження майнового податку або податку на продаж, використання міжбюджетних трансфертів, санкціонування муніципальних запозичень і мобілізації ресурсів центральних або місцевих органів влади за допомогою гарантії позик. До того ж практична реалізація фіскальної децентралізації ґрунтується на принципі субсидіарності. Відповідно до цього принципу повноваження центру доцільно зберігати лише за умов їх більш ефективного виконання, що потребує чіткого законодавчого закріплення та фінансово-економічного обґрунтування вертикального розподілу повноваження між рівнями влади в державі [8, с. 59].

Ефективність реалізації зазначених положень було обґрунтовано в наукових працях ряду зарубіжних вчених-фінансистів.

Так, основоположником теорії фіскальної децентралізації є англійський економіст Ч. Тібу, яким було визначено, що «сама фіскальна децентралізація підвищує рівень конкуренції між органами місцевої влади, в результаті чого значно обмежується об'єм суспільного сектора. Крім того децентралізація підвищує ефективність, адже, на відміну від центральної влади, місцева має більш повну інформацію відносно потреб представників територіальної громади» [19, с. 93].

Найбільш ємний та ґрунтовний підхід до визначення сутності фіскальної децентралізації було окреслено Р. Масгрейвом та П. Масгрейвом, які з погляду

алокативної функції характеризують фіскальну децентралізацію як найефективнішу систему розміщення фінансових ресурсів. Політика органів місцевої влади передбачає диференціацію рішень у фінансовій сфері з метою найкращого відображення преференцій своїх резидентів [18, с. 60–98].

У свою чергу англійський вчений-економіст В. Оутс в своїх дослідженнях визначає фіскальну децентралізацію, як право місцевих органів влади самостійно приймати рішення щодо фінансових питань і питань з управління територією. Крім того, значним здобутком В. Оутса стала так звана «теорема децентралізації», яка ґрунтується на таких твердженнях: блага, пов'язані з децентралізацією суспільних послуг, просторово обмежені; надання споживачами переваги приватним чи суспільним благам, а також їхнє ставлення до різних суспільних благ неоднакове; реагування споживачів на «фактори бюджетної локалізації» мобільне. Йдеться про різницю між послугами, що надаються на місцевому рівні та ставками податків. Інакше кажучи, кожний споживач, змінюючи місце проживання, може підібрати для себе найбільш вигідні послуги й плату за них (ставки місцевих податків). Якщо ці умови не виконуються, то на думку В. Оутса, підстав для децентралізації в умовах економічної ефективності немає [8, с. 63].

Отже, в результаті аналізу зарубіжного досвіду реалізації політики децентралізації влади зазначимо, що зарубіжними науковцями [8; 17; 18; 19] термін «фіскальна децентралізація» використовується для означення процесу розширення прав і компетенцій місцевих органів влади у сфері місцевих фінансів.

До того ж у країнах з розвинутою ринковою економікою фіскальна децентралізація розглядається як природний процес та інструмент демократизації суспільства, підвищення ефективності адміністративної системи, якісного людського розвитку [5, с. 57].

У нормах діючого вітчизняного законодавства визначення зазначеної категорії не знайшло свого відображення. Проте в своїх дослідженнях вітчизняні науковці [1; 2; 3; 5; 7; 9], як правило, визначаючи один і той самий процес,

паралельно використовують такі поняття як «фіскальна децентралізація» або «фінансова децентралізація» та «бюджетна децентралізація».

Ототожнення даних категорій, на наш погляд, є не доречним, адже кожній з них властиві певні особливості реалізації, а також рівень охоплення складових місцевих фінансів. Хоча враховуючи особливості розвитку інституту місцевих фінансів в Україні, фінансова децентралізація та бюджетна децентралізація мають майже однакову сферу охоплення.

Як зазначає С. Савчук, фінансова, в тому числі і бюджетна, децентралізація зумовлена необхідністю фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, удосконаленням системи управління, підвищенням ефективності розв'язання завдань, що були передані на регіональний рівень, а також для забезпечення ефективного надання послуг і максимального наближення їх до населення [11, с. 82].

З цих позицій дуже важливо розглянути існуючі в сучасній вітчизняній фінансовій науці погляди щодо визначення сутності даних категорій. У підходах вітчизняних науковців щодо визначення фіскальної децентралізації (табл. 1) та фінансової децентралізації (табл. 2) простежується певна єдність.

Таблиця 1

**Систематизація наукових поглядів щодо трактування поняття
«фіскальна децентралізація»**

Автор	Визначення поняття фіскальна децентралізація
В. Зайчикова [8, с. 68]	являє собою передачу повноважень органам місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання щодо програмних видатків та автономного збільшення власної дохідної бази
С. Хамініч, В. Климова [16, с. 147]	здатність місцевого самоврядування незалежно і ефективно забезпечувати суспільними послугами шляхом узгодження видатків органів влади з місцевими потребами і уподобаннями
Н. Стукало, М. Деркач, М. Стукало [13, с. 150]	надання місцевим органам влади певної податкової влади, доступу до фінансових ринків, відповідальності у витрачання коштів та дозволити їм самостійно визначати рівень, структуру та порядок витрачання коштів їх місцевих бюджетів

Спільною рисою всіх наведених визначень є те, що даний процес охоплює всю систему місцевих фінансів і визначається набуттям органами місцевого самоврядування не лише ряду видаткових повноважень щодо забезпечення власних самоврядних функцій та делегованих видаткових повноважень, а й розширення фінансової самостійності в межах формування фінансових ресурсів.

Таблиця 2

**Систематизація наукових поглядів щодо трактування поняття
«фінансова децентралізація»**

Автор	Визначення поняття фінансова децентралізація
І. Волохова [3, с. 282]	достатньо широкий процес який включає не лише передачу фінансових ресурсів, а й передачу повноважень у фінансовій сфері (видаткових, дохідних, податкових)
Н. Бикадорова [1, с. 146], Т. Сало [12, с. 325],	процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним і локальним рівнями управління
О. Дроздовська [7, с. 13]	процес розподілу функцій, фінансових ресурсів та видаткових повноважень між державною владою та органами місцевого самоврядування
Т. Бутурлакiна, В. Мiнкович [2, с. 238]	сприяє ефективному забезпеченню населення «соціально-інфраструктурними» послугами шляхом ретельнішого узгодження структури видатків місцевих бюджетів із місцевими потребами та уподобаннями

Наявність певних розбіжностей у самій назві категорій обумовлено особливостями перекладу та врахуванням вітчизняними науковцями [8; 13; 16], які використовують термін «фіскальна децентралізація», закордонного досвіду в рамках дослідження процесів децентралізації влади в країні та становлення інституту місцевих фінансів.

Щодо визначення сутності поняття «бюджетна децентралізація», то в працях вітчизняних науковців (табл. 3) даний процес характеризує розподіл видаткових повноважень між рівнями бюджетної системи, визначає особливості формування доходів місцевих бюджетів, а також характеризує систему міжбюджетних відносин. Тобто бюджетна децентралізація охоплює процес формування та використання фінансових ресурсів, що акумулюються в місцевих бюджетах. Також доцільно виділити такий підвид бюджетної децентралізації, як податкова децентралізація. І. Волохова податкову децентралізацію характеризує

як процес розширення і зміцнення прав, повноважень місцевого та регіонального самоврядування стосовно незалежного прийняття рішень, та виконання делегованих державною владою повноважень щодо формування територіальних бюджетів за рахунок надходжень податків, зборів, інших обов'язкових платежів [3, с. 145].

Таблиця 3

**Систематизація наукових поглядів щодо трактування поняття
«бюджетна децентралізація»**

Автор	Визначення поняття бюджетна децентралізація
С. Савчук [11, с. 83]	розподіл повноважень щодо дохідних джерел та видатків за відповідними рівнями бюджетної системи, а також встановлення повноважень, у межах яких місцевих органів влади можуть визначити свої власні доходи і видатки
В. Кудряшов, Б. Селінков [10, с. 28]	передбачає реформування бюджетної системи у напрямі формування усіх її ланок як порівняно автономних і фінансово спроможних для виконання прийнятих бюджетних повноважень
О. Сунцова [14, с. 353]	будь-які види мобілізації фінансових ресурсів у бюджетах органів місцевого самоврядування. Крім того, це спосіб виміру величини переходу національної економіки від адміністративно-командної до ринкової і яка є доцільною за умови досягнення розумного оптимуму між формуванням доходів місцевих бюджетів та фінансуванням делегованих повноважень
І. Усков [15, с. 108]	передбачає забезпечення місцевих органів влади достатнім обсягом фінансових ресурсів для розвитку власного фінансового потенціалу територій, реалізації інвестиційних програм, стимулювання підприємницької активності на рівні адміністративно-територіальних одиниць
О. Дем'янчук [4, с. 140]	дане поняття має не лише економічні аспекти міжбюджетних відносин, а й політичні і інституційні, які охоплюють широкі сфери діяльності, починаючи від прийняття управлінського рішення органами місцевого самоврядування, щодо виконання як власних, так і делегованих повноважень відповідно до бюджетного законодавства, до удосконалення бюджетного планування видатків із місцевих бюджетів із врахуванням міжбюджетних трансфертів

У результаті аналізу підходів вітчизняних науковців щодо визначення сутності категорій «фінансова децентралізація», «бюджетна децентралізація» та «податкова децентралізація» можна зробити висновок, що більш широким поняттям, яке включає в себе бюджетну децентралізацію, яка в свою чергу включає податкову децентралізацію, є фінансова децентралізація (рис. 1).

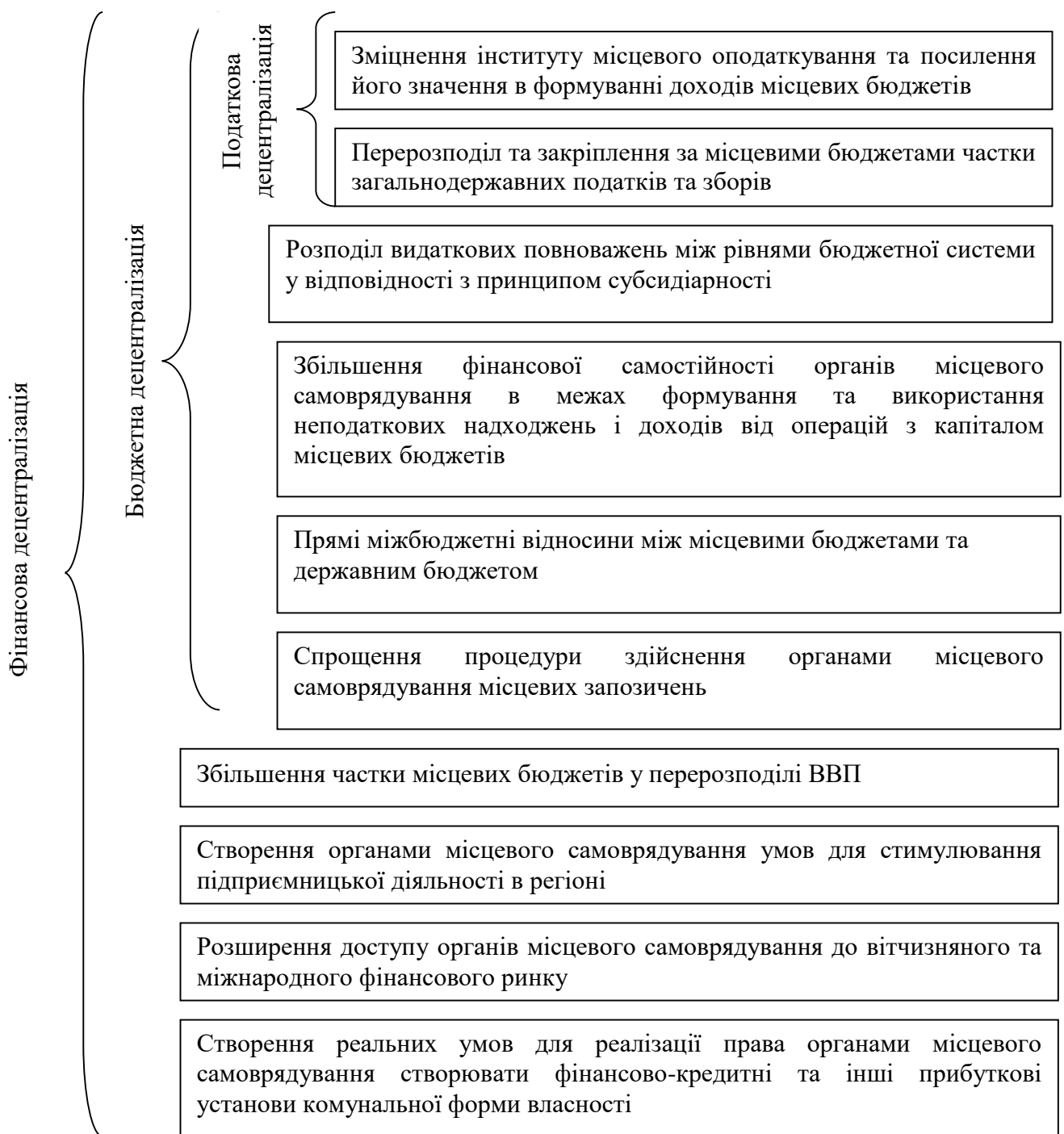

Рис. 1 Взаємозв'язок структурних складових фінансової децентралізації та їх основні характеристики (запропоновано автором)

Застосування даного терміну в сучасних умовах розвитку інституту місцевих фінансів є більш виправданим, оскільки фінансова децентралізація охоплює безпосередньо всю систему публічних фінансів країни.

Підвидами фінансової децентралізації є бюджетна та податкова децентралізація, які створюють передумови для забезпечення фінансової

самостійності органів місцевого самоврядування.

Так, податкову децентралізацію можна вважати первинною ланкою в розбудові фінансової децентралізації. Адже саме реалізація політики податкової децентралізації створює умови для зміцнення інституту місцевого оподаткування та посилення його значення в формуванні доходів місцевих бюджетів, а також перерозподілу та закріпленню за місцевими бюджетами такої частки загальнодержавних податків та зборів, що гарантувала б відповідне фінансове забезпечення делегованих видаткових повноважень.

Наступним кроком в розбудові децентралізованої моделі державного управління є реалізація бюджетної децентралізації, яка охоплює найвагоміший інститут місцевих фінансів - місцеві бюджети. Характерні особливості бюджетної децентралізації полягають в тому, що, по-перше, сферою охоплення даного процесу є бюджетна система країни, тобто відбувається розподіл видаткових повноважень між рівнями бюджетної системи на основі принципу субсидіарності, виникають прямі міжбюджетні відносини між місцевими бюджетами та державним бюджетом, при цьому в структурі міжбюджетних трансфертів повинні переважати дотації. По-друге, збільшується фінансова самостійність органів місцевого самоврядування в межах формування доходів місцевих бюджетів. Так поряд з податковими надходженнями в структурі доходів місцевих бюджетів мають достатню питому вагу неподаткові надходження та доходи від операцій з капіталом. В третій, органи місцевого самоврядування отримують можливість використовувати позикові кошти.

Найвищим рівнем демократизації системи державного управління є реалізація політики фінансової децентралізації. За умов її запровадження відбувається зростання частки місцевих бюджетів у перерозподілі ВВП, що обумовлено переміщенням видаткових повноважень, а відповідно і фінансових ресурсів для їх забезпечення, з державного рівня на рівень місцевого самоврядування. В свою чергу це створює умови для стимулювання органами місцевого самоврядування підприємницької діяльності в регіоні, а також залучення інвесторів для реалізації соціально-економічних проектів. Також

реалізація політики фінансової децентралізації передбачає розширення доступу органів місцевого самоврядування до вітчизняного та міжнародного фінансового ринку, що робить їх повноцінними учасниками світового фінансового простору. До того ж органи місцевого самоврядування отримують можливість як фінансову, так і правову створювати фінансово-кредитні та інші прибуткові підприємства, організації та установи комунальної форми власності. Отже, реалізація політики фінансової децентралізації в країні гарантує зростання фінансової спроможності органів самоврядування та підвищення рівня добробуту мешканців територіальних громад.

Висновки. Вивчивши та узагальнивши теоретичні підходи до визначення сутності кожної складової поняття фінансової децентралізації, вважаємо за доцільне в подальшому розглядати її як комплексне поняття, що охоплює процес розподілу повноважень між рівнями влади щодо формування фінансових ресурсів, надає можливість акумулювати та накопичувати такий обсяг фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, який забезпечує зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування, що дає змогу забезпечити фінансову самостійність органів місцевого самоврядування у вирішенні власних самоврядних функцій та повноважень.

На сьогоднішній день в Україні ключова роль в розвитку системи фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування належить саме реалізації політики бюджетної децентралізації, оскільки основу даної системи складають місцеві бюджети. При цьому слід зауважити, що процес становлення та імплементації положень бюджетної децентралізації в останні роки набуває рис усталеності. До того ж в результаті реальних кроків в рамках реалізації податкової, бюджетної та адміністративно-територіальної реформ в Україні створюються умови для розбудови політики фінансової децентралізації.

Список літератури:

1. Бикадорова Н. О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування / Н. О. Бикадорова // Економічний вісник Донбасу : наук. журн. / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т екон. промисловості Нац. акад. наук України. – 2010. – № 2(20). – С. 145–151.
2. Бутурлакiна Т. О. Фiнансова децентралiзацiя як фактор економiчного зростання рeгiонiв / Т. О. Бутурлакiна, В. Т. Мiнкович // Науковий вiсник Ужгородського нацiонального унiверситету. – 2010. – Вип. 31. – С. 237–243.

3. Волохова І. С. Фінансова децентралізація, її недоліки та переваги / І. С. Волохова // Прометей. – 2011. - №3 (36). – С. 281–285.
4. Дем'янчук О. І. Децентралізація фінансових ресурсів місцевими бюджетами України / О. І. Дем'янчук // Наукові записки НУ «Острозька академія»: зб. наук праць / Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2013 – Вип. 21. – С. 139–143.
5. Деркач М. І. Фіскальна децентралізація як фактор забезпечення сталого розвитку України / М. І. Деркач // Фінанси України. – 2011. – №2. – С. 56–63.
6. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навч. посіб. для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. К.: ПРООН МПВСРТ, 2007. – 269 с.
7. Дроздовська О.С. Фінансова децентралізація: об'єктивна необхідність та основні цілі / О.С. Дроздовська // Наукові праці НДФІ. – 2002. - № 2 (17). – С. 8–14.
8. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн. / В. В. Зайчикова – К.: НДФІ, 2007. – 299 с.
9. Камінська Н. В. Децентралізація влади і досвід її проведення у зарубіжних державах / Н. В. Камінська // Наукові записки Інституту законодавства ВРУ: зб. наук. праць / Ін-т законодавства ВРУ. – 2014. – №4. С. 35–40.
10. Кудряшов В. П. Поняття бюджетної системи та її децентралізації / В. П. Кудряшов, Б. П. Селінков // Фінанси України. – 2006. - № 8. – С. 25–32.
11. Савчук С. Теоретичні аспекти бюджетної децентралізації / С. Савчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Економіка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – 2004. – № 16. – С. 81–85.
12. Сало Т. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні / Т. Сало // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. / Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2013. – Вип. 35. – С. 324 – 330.
13. Стукало Н. В. Теоретико-методологічні засади фіскальної децентралізації / Н. В. Стукало, М. І. Деркач, М. В. Стукало // Економічний простір: зб. наук. пр. / Придніпров. держ. акад. буд-ва та архіт. – 2010. – № 40. – С. 147 – 154.
14. Сунцова О. О. Місцеві фінанси: навч. посіб. / О. О. Сунцова – Київ: Центр навчальної літератури, 2010. – 488 с.
15. Усков І. В. Децентрализация как основа становления финансово самостоятельных местных органов власти / И. В. Усков // Бизнес Информ: наук. журнал. – 2012. – №3. – С. 107–111.
16. Хамініч С. Ю. Особливості фіскальної децентралізації в умовах розвитку національного господарства України / С. Ю. Хамініч, В. М. Климова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка: наук. журн. / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – 2011. – Вип. 5(2). – С. 143–148.
17. Bell, M., Adams, C., Fiscal Decentralization Indicators: Local Democratic Governance // Proceedings of 92' annual conference. - Atlanta: National Tax Association. – 1999. – P. 236–241.
18. Masgrave R. A. Public finance in theory and practice / R. A. Masgrave, P.B. Masgrave– 5th ed., McGraw-Hill, Inc., 1989. – 627 p.
19. Tiebout C. Economic Theory of Fiscal Decentralization / C. Tiebout // Public Finances: Sources, and Utilization. – Princeton, New Jersey, 1961. p. 76–96.